

Nle m. 298, 20. XII 1961.

KUHU JÄI KALEVIPOEG?

Viimasel ajal on väga palju juttu olnud balletilavastustest ja tundub, et iga lavastusega muutub küsimus keerulisemaks. Kas see on tingitud koreograafilistest otsingutest, teatripubliku nõudlikkusest või noorest balletikaadrist? Paistab, et kõik need tegurid mõjutavad balletti, kuid ebaküpsete lavastuste peamisteks põhjusteks on «valminud» lavastuste kergekäeline vastuvõtmine ja repertuaari kinnitamine.

Nõukogude Eesti teatrisõbrad teavad hästi Vene NFSV ja Eesti NSV teenelise kunstitegelase Vladimir Burmeisteri suuri teenmeid meie balleti arendamisel. Selle tänuväärse abi eest meie teatrikunstis edasiviimisel on lugupeetud ballettmeisterile palju kiitvaid sõnu öeldud.

Rahvaeepose «Kalevipoeg» ilmumise sajandale aastapäevale pühendatud juubelikontserdil esietendus Eugen Kapi ballett «Kalevipoeg», mille lavastas V. Burmeister. Seekord võttis suurte kogemustega ballettmeister endu peale küllaltki raske ja vastutusriika ülesande.

Selles lavastaja sõnade järgi sootuks uues balletis on lisaks uuele lavastusele ja koreograafiale tehtud ka suuri muudatusi A. Särevi libretos.

Loomingulisest seisukohast ei ole mõtet hakata tõmbama paral-leele varajaseimate lavastuste ja koreograafia vahel, mida tehti

aastaid tagasi. Kahtlemata lähivad esimesed originaalsed lavastused meie teatri ajalukku huvitavatena ja oma ülesannet hästi täitnud balletilavastustena.

Eesti rahva kultuuri varalae-gas «Kalevipoeg» on tohutult rikas ja materjali jätkuks sealt mitme balleti jaoks. Kuid eepose põhiidee, iga tegelaskuju ja nende omavahelised suhted on niivõrd selgepiirilised, et neid ei saaks valesti tõlgendada. On ju välja antud terve hulk kunstiteoseid nii heliloojate, graafikute, koreograafide kui ka teiste kunstnike poolt ja ikka on neis jäänud kõlama Kalevipoeg kui rahvahulkade tööd, õiglust ja vabadust kehastav kuju. Ükskõik milline alapealkiri balletilavastuste suurvormile ka valida, keskele kohale peaks jääma eepose idee, s.o. üldrahvalik vabadusvõitlus vihatud vaenlase ja ebaõigluse vastu ning võidetud vabaduse hoidmine.

Juba esimese vaatus algus tekitab küsimuse, kas tõesti võis noorte tantsupidu nii ühekülgne olla? Kas olemasolevatest kommetest, naljadest, mängudest ja tantsudest ei oleks saanud luua midagi kapitaalsemat? Samuti äratab imestust tütarlaste püüd Kalevipojale meeldida. Selline tütarlaste «võistlustants» on «Luikede järve» ballistseenis iga-ti põhjendatud ja viib tegevust

kogu aeg edasi. Kuid sellel kül-lapeol?

Väino Areni kehastatud Kalevipoeg lahendas selle küsimuse väga oskuslikult. Ta pööras kül-laneidudele nii palju tähelepanu, kui seda nõudis tantsimine. Kuid juba esimeses vaatuses hakkab silma, et Kalevipoeg oma tantsuliigutustes tahaks avarust, aga emotsionaalsemaid liikumisi on vähe ja needki korduvad.

Kui noorte pidu on täies hoos, tuleb Linda. Selles lavastuses on ballettmeister andnud Lindale väga tagasihoidliku osa ja kahjuks ei ole tema kuju lahtimõtes-tamine lõpule viidud. Vaatamata sellele, et just Linda rõõvimise pärast algab Kalevipoja rännakutee, ei ole selge Linda kui rah-vavanema kuju. Vaevalt aitab Linda väarikusele ja kuju mõist-misele kaasa toolide kandmine aupaklikus kauguses.

Üldiselt tundub, et Linda on rohkem kõrge külakne kui peo-perenaine. Linda tulekul tekib liialdatud pühalikkus, tema ära-minekul aga kaob see hoitud pin-ge ja pidu jätkub.

Kuigi esimeses vaatuses on terve rida huvitavaid tantsusea-de momente, hakkab enne Sortsi tulekut tantsupinge langema ja Kalevipoja tantsuga antakse ümmargune lõpp eelnenud tege-vuslõigule.

Linda (Ü. Ulla) ja Sortsi (I. Silla) vahelises tantsustseenis on

paljudi rikastavat balleti kogu-pildile, aga siin on veelgi suuremad võimalused erinevate tege-laskujade näitamiseks erineva tantsuvormi abil.

Vaatuse lõplahendus on lavas-tuslikult küljest väga mugav. Kogu I vaatus kulminatsioon on pandud põhiliselt muusikale ja tantsijate tardunud poosides it-kemisele.

Nii I vaatus lõpul, kus Kalevipoeg töötab vaenlasele kätte maksta, kui ka II vaatus teise pildi ja III vaatus esimese pildi lõpus ähvardab Kalevipoeg tasu-da kurjale vaenlasele. Kõikides nendes kohtades on tunda, et nüüd peaks hakkama sündmus-tik arenema. Aga seda arengut ei tule.

Järgmine vaatus viib meid saareni, kuhu Kalevipoeg jõuab vä-sinuna ja langeb dramaatiliseit kokku.

Tundub, et siit algab lavastu-ses see eriline rõhutatus, millega püütakse alla kriipsutada Kalevipoja inimlikke jooni. Püütakse näidata inimest tema heade ja nõrkade külgedega. Aga milleks oli lavastuses selle jaoks tarvis minna eepose väära tõlgitsuse teele?

Kui leitakse, et Kalevipoja tea-ma ja materjal üldse on väga hall ja igav balleti jaoks, siis ei tohiks otsida pääseteed poolhämäruses toimivas armu-stseenis.

Eeposes on väga ilmekalt edasi antud unistat Saarepiiga, kes mõtleb oma oletatavast peiust kusagil kaugel ja keda ta võib-olla kunagi ei näe. Ka sellise mo-mendi rääkimine praegu iga-

vust tundva Saarepiiga tantsu-seades aitaks mõista tema edas-pidist käitumist. Siis saaks vaat-tajale selgeks, et Saarepiiga ei kokkunud niivõrd võrast meest nãhes, kuivõrd just oma unis-tuste kiire täitumise pärast.

Samuti põles tema hinges eda-si armastuskirg, mis oli süttinud juba unistuses.

Juba siis, kui saalis olija teab, et saare pilt on odava efekti mõt-tes otsitud, ei saa jälgida Kalevipoja edaspidist tegevust sooja poolhoiuga. Aga mida mõtleb see osa publikust, kes ei tunne Saarepiiga teema võltsingut?

On lausa hämmastav, et Kalevi-poeg muudeti sellise kergekäeli-susega eelkõige seiklejaks ja su-masuguseks kurjategijaks, nagu seda on Sorts.

Isegi Kalevipoja tagasitulek saarele ja tema tantsimine mai-ses valguses selle hea vaimuga, kes jõudis kõike andestada, ei suuda Kalevipoja kujule midagi positiivset lisada. Hoopis vastu-pidi. Sõjamees lahkub kergekäe-liselt oma möögast, mille varas-tab Sorts.

Sündmused Soome sepa juures näitavad, et lavastaja ei ole taht-nud aru saada selle mööga täht-susest tervikuna Kalevipoja tege-vuses. Vaevalt oleks igavaks muutunud rikkaliku tantsuseade kasutamine mööga üleandmise! Kalevipojale. Juba Soome sepp ise suhtus sellesse möögasse suu-re lugupidamisega, rääkimata siis Kalevipojast, kui ta kuulis, kellele see möök on taotud.

Antud lavastuses tuuakse see möökade möök kusagilt tunni ta-gant. Kuigi Verner Hagus Soome sepana täidab oma hea näitleja-meisterlikkusega lavastuse puu-

dujääke ja annab suure dusrikkusega edasi oma soovid, ei saa mööga üle hetke pidulikuks lugeda.

Ja ometi on mööga an Kalevipojale nagu üle a vana Kalevi lõpetamata muti on Kalevipoja ed tegevus seotud möögaga se lõpul, kus valvele jää leviipoja lahutamatuks seks on möök.

Millegipärast jääb selli liialt kõlama seppade hu kas koomilisus. Kas on t toestada vaatajatele, et poeg on tugev mees? E oluline seppade kuklasü rõhutada Kalevipoja Seda oleks võidud teha juba I vaatus alguses. kunstilise väärtusega on tardunud poosid, õllejo muskliste käsumised.

Ülistustantsu möögale nud Kalevipoeg esitada gega, sest lava keskel o võis olla kaaslaseks air tariaste ringtantsule. Al pildist saaks Kalevipoja hastamisel anda veelt uljust ja kujutugevust gutustes.

Kolmanda vaatuses jõuab Kalevipoeg koju käimas lahing. Edaspid mustik on lahendatud me oleme seda näinud ballettides.

Kalevipoja tulek ots he lahingu ja sortsid Järgnevas pikas lei töötab Kalevipoeg jäl sele kätte maksta ja no öeldud, tundub et nü sündmustik arenema.

Järgmises pildis, mis taja põrgu, leiame ees-tava põrgu lavastuse.

ti kogu-
gi suure-
ate tege-
erineva

on lavas-
mugav.
tsioon on
sikale ja
psides it-

us Kale-
ele kätte
tuse teise
nese pildi
oeg tasu-
Kõikides
tunda, et
sünnimus-
rengut ei

meid saa-
jõuab vä-
naatiliselt

lavastu-
s, millega
da Kale-
Püütakse
heade ja
a milleks
oks tarvis
tõlgitsuse

ipoja tee-
on väga
jaaks, siis
pääseteed
s armu-

ekalt edasi
tiiga, kes
st peiust
a ta võib-
sellise mo-
raegu iga-

vust tundva Saarepiiga tantsu-
seades aitaks mõista tema edas-
pidist käitumist. Siis saaks vaat-
tajale selgeks, et Saarepiiga ei
kohkunud niivõrd võrast meest
nähes, kuivõrd just oma unis-
tuste kiire täitumise pärast.

Samuti põles tema hinges eda-
si armastuskirg, mis oli süttinud
juba unistuses.

Juba siis, kui saalis olija teab,
et saare pilt on odava efekti mõt-
tes otsitud, ei saa jälgida Kale-
vipoja edaspidist tegevust sooja
poolhoiuga. Aga mida mõtleb
see osa publikust, kes ei tunne
Saarepiiga teema võltsingut?

On lausa hämmastav, et Kalevi-
poeg muudeti sellise kergekäeli-
susega eelkõige seiklejaks ja su-
masuguseks kurjategijaks, nagu
seda on Sorts.

Isegi Kalevipoja tagasitulek
saarele ja tema tantsimine mai-
ses valguses selle hea vaimuga,
kes jõudis kõike andestada, ei
suuda Kalevipoja kujule midagi
positiivset lisada. Hoopis vastu-
pidi. Sõjamees lahkuib kergekäe-
liselt oma mõõgast, mille varas-
tab Sorts.

Sünnimused Soome sepa juures
näitavad, et lavastaja ei ole taht-
nud aru saada selle mõõga täht-
susest tervikuna Kalevipoja te-
gevuses. Vaevalt oleks igavaks
muutunud rikkaliku tantsuseade
kasutamine mõõga üleandmisel
Kalevipojale. Juba Soome sepp
ise suhtus sellesse mõõgasse suu-
re lugupidamisega, rääkimata
siis Kalevipojast, kui ta kuulis,
kellele see mõök on taotud.

Antud lavastuses tuuakse see
mõökade mõök kusagilt tünni tä-
gant. Kuigi Verner Hagus Soome
sepana täidab oma hea näitleja-
meisterlikkusega lavastuse puu-

dujääke ja annab suure väljen-
dusrikkusega edasi oma parimad
soovid, ei saa mõõga üleandmise
hetke pidulikuks lugeda.

Ja ometi on mõõga andmisega
Kalevipojale nagu üle antud ka
vana Kalevi lõpetamata töö. Sa-
muti on Kalevipoja edaspidine
tegevus seotud mõõgaga lavastu-
se lõpul, kus valvele jäänud Ka-
levipoja lahutamatuks kaasla-
seks on mõök.

Millegipärast jääb selles pildis
liialt kõlama seppade halenalja-
kas koomilisus. Kas on vaja veel
tõestada vaatajatele, et Kalevi-
poeg on tugev mees? Ei ole ju
oluline seppade kuklasugamisega
rõhutada Kalevipoja tugevust,
Seda oleks võidud teha edukalt
juba I vaatuse alguses. Kahtlase
kunstilise väärtusega on seppade
tardunud poosid, õllejoomine ja
muskliite katsumised.

Ülistustantsu mõõgale ei saa-
nud Kalevipoeg esitada täie pin-
gega, sest lava keskel asuv alasi
võis olla kaaslaseks ainult tü-
tarlaste ringtantsule. A Bates sepa
pildist saaks Kalevipoja kuju ke-
hastamisel anda veelgi rohkem
uljust ja kujutugevust kõigis lii-
gutustes.

Kolmanda vaatuse alguses
jõuab Kalevipoeg koju, kus on
käimas lahing. Edaspidine sünd-
mustik on lahendatud nii, nagu
me oleme seda näinud paljudes
balletides.

Kalevipoja tulek otsustab ko-
he lahingu ja sortsid põgenevad.
Järgnevas pikas leinaseisakus
töötab Kalevipoeg jälle vaenla-
sele kätte maksta ja nagu eespool
õeldud, tundub et nüüd hakkab
sünnimustik arenema.

Järgmises pildis, mis viib vaa-
taja põrgu, leiame eest väga tut-
tava põrgu lavastuse.

Tänu Larissa Kaurile, Sortsi
saatjate David Suri ja Aleksei
Tšugai tantsupartiide meisterli-
kule esitamisele, elavnes see pilt
tunduvalt.

Kalevipoja tulek põrgusse on
antud võrdlemisi napilt ja Sortsi
poolt ülesseatud takistused põr-
gus lausa hämmastavad oma pri-
mitiivsusega.

Kui Kalevipoega on kogu bäl-
leti jooksul kujutatud eelkõige
lihtsurelikuna, siis oleks sellist
joont pidanud hoidma lõpuni ja
mitte tooma sisse kaljupanka, mis
muudab Kalevipoja üliinimeseks.

Kavalehelt võime lugeda, et
pärast Sortsi tapmist tervitab
rahvas hõisates võitjat. Praeguse
seade juures on lõpp muudetud
monumentaalseks. See lahendus
mõjub jõuliselt ja sümboolselt,
kuid kogu eelneva tegevusega,
mis on üles ehitatud hoopis tei-
ses laadis, ei moodusta see ühist
tervikut.

Lavastuse üldmuljet kokku
võtta on väga raske. Lavastaja
on sellise suure teema juurde
asudes diskrimineerinud seda. Ei
ole õige mõnede välistõnnestun-
nud võtetega varjata peateema
tähtsust. Ei tohiks spekuloida
valitud teema kõlava nime-
ga. Nõukogude teatrikunst ei ot-
si lahendust välises ilutsemises,
vaid tungib dramaturgia süga-
vussse. Ja on selge, et sellisel ju-
hul ei saa peategelast näidata
juhusest juhusesse.

Kuigi balleti tegevus on võetud
kaugetest aegadest, ei tähenda
see, et me tahaksime laval näha
etnograafilisi pastlapaare.

A EICHE